

НАЙТИПОВІШІ РІЗНОВИДИ ТА ПРАГМАСТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ АНАФОРИЧНОГО ПОВТОРУ В МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

У статті проаналізовано конструкції, що містять різні види анафоричних повторів, зокрема повний, ампліфікований, парадигматичний, антонімічний, репрезентовані в мові українських газет 2016 – 2018 рр. Описано структуру та визначено їхні прагмастилістичні функції. З'ясовано, що анафоричні повтори в сучасних газетних текстах виконують здебільшого декларативну й посилювальну функції, за допомогою яких журналісти здійснюють вплив на формування поведінки, поглядів та суспільної свідомості читачів. Простежено тенденції поєднання анафори з ампліфікацією та з синтаксичним паралелізмом, з'ясовано її роль у семантико-прагматичній настанові тексту.

Ключові слова: повтор, анафора, прагмастилістична функція, ампліфікація, синтаксичний паралелізм.

Horobets I. The Most Typical Kinds and Pragmatic Stylistic Functions of Anaphoric Repetition in Modern Ukrainian Press. *The article analyzes different types of anaphoric repetitions in newspaper texts from 2016 to 2018. A variety of types of repetitions has recently attracted the attention of many Ukrainian and foreign researchers. In Ukrainian linguistics, the issue of the typology of the repetition is analyzed ambiguously. This is due to its ability to be implemented at different language levels and to form stylistic figures. The most common type of repetition in modern Ukrainian press is anaphoric. Anaphora in modern linguistics is defined as one of the types of lexical and syntactic repetition, and rarer – lexical, which provides the structural organization of the text. An anaphora is interpreted as a stylistic figure formed by repetitive words, phrases, predicate parts of a complex sentence or sentence in the original unit of the syntactic level. However, from the point of view of functional and semantic loading in the language of the modern Ukrainian press, anaphora is not described enough, as causes an urgency of a theme of research.*

Article purpose is to investigate various kinds of anaphoric repetition, in terms of their structure and functions. Achievement of the purpose demands the decision of following problems: to identify the typical varieties of lexical and syntactic anaphora, to define its functions and to clarify the role in the semantic and pragmatic load in newspaper texts.

Research conclusions: anaphoric repetition is a powerful means of semantic connectivity of the text in modern Ukrainian press. In the analyzed texts a complete anaphoric repetition is the most commonly used, less often – amplifying, paradigmatic and antonymic, and occasionally – expanded and phraseological. We observe the tendency to combine anaphora with syntactic parallelism, which concentrates the attention of the reader on a particular problem. For the most part, the anaphoric repetition in the texts of the periodical press fulfills the declarative and reinforcing functions by which journalists influence the formation of the behavior, views and social consciousness of the readers.

Key words: repetition, anaphora, pragmatic stylistic function, amplification, syntactic parallelism.

Різноманітність видів повтору останнім часом привертає увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. В українському мовознавстві питання типології повтору висвітлено неоднозначно. Це спричинено його поліфункціональністю, здатністю реалізовуватися на різних мовних рівнях й утворювати стилістичні фігури. Найпоширенішим видом повтору на шпальтах сучасної української преси є анафоричний. Анафору в сучасному

мовознавстві визначають як один із видів лексико-синтаксичного повтору [1, с. 25; 3, с. 22], рідше – лексичного, що забезпечує структурну зв'язність текстів [5, с. 286]. У структурному плані анафору витлумачують як стилістичну фігуру, утворену за допомогою повтору слів, словосполучень, предикативних частин складного речення чи речень на початку одиниць синтаксичного рівня [2, с. 15]. Проте функціонально-семантичне навантаження анафори в мові сучасної української преси описане недостатньо, що й зумовлює актуальність дослідження.

Метою пропонованої статті є аналіз різних видів анафоричних повторів з погляду їхньої структури та функцій. Її завдання: виокремити типові різновиди лексико-синтаксичної анафори, визначити її роль та функції в семантико-прагматичній настанові газетного тексту.

Об'єктом дослідження є різновиди лексико-синтаксичної анафори, дібрані з мови сучасних українських газет.

Предмет аналізу становлять структура та прагмастилістичні функції анафоричного повтору.

Матеріалом для дослідження обрано речення і надфразні єдності з лексико-синтаксичною анафорою в їхньому складі, дібрані з українських газетних текстів 2016 – 2018 рр.

Газетно-публіцистичний стиль, – зауважує І. Я. Завальнюк, – добирає виражальні засоби, «спираючись на специфічну реалізацію функції впливу, зорієнтовану на посилення його емоційного стрижня, висловлення авторського ставлення до повідомлюваного й отримання схожої зворотної реакції щодо поданої інформації» [4, с. 200]. Повтори допомагають виділити інформаційно чи емоційно важливі елементи висловлення, логічно наголошують їх. Анафоричні синтаксичні конструкції, – на думку Т. В. Мелкумової, – становлять один із найміцніших засобів поєднання речень, фраз або цілих абзаців у велику синтаксичну сполуку, найчастіше в надфразну єдність, зв'язуючи вже від початку висловлення окремі частини думки в єдиний мисленнєвий комплекс [6, с. 73]. За нашим спостереженням, найпоширенішим видом анафоричного повтору в сучасній українській пресі є повний повтор, який передбачає тотожність повторюваних елементів. Дещо рідше трапляється ампліфікований (кожний наступний повторюваний елемент має сильніше змістове навантаження), парадигматичний (повторювані елементи є різними формами слова) та антонімічний повтори.

Дослідники виділяють низку функцій, що їх виконують анафоричні повтори, зокрема власне репрезентативну, експресивну, посилювальну, оцінну, стверджувальну, декларативну й терапевтичну функції [6]. Матеріал нашого дослідження дає підстави стверджувати, що анафоричний повтор у газетному контексті виконує ще й акцентуаційну функцію – змістове й емоційне виділення повторюваного елемента.

Повний анафоричний повтор неозначеного займенникового іменника *хтось* у реченні *Хтось реєстрував щойно прибулих, хтось сортував і видавав ті речі і продукти, що принесли люди, хтось просто розмовляв з тими, хто чекав черги на реєстрацію* (Голос України, 17.08.2016, с. 6.) виконує власне

репрезентативну функцію. У такий спосіб досягнуто відтворення чітко організованої діяльності волонтерів.

Трикратний повний повтор займенникового числівника *скільки* в реченні *Скільки сліз вилито в цих потягах, скільки алкоголю випито, скільки тамбурниць сказано в тісних, затягнутих цигарковим димом тамбурах* (Дзеркало тижня, 20-26.08.2016, с. 2) у поєднанні з головними членами речення, вираженими безособово-предикативними дієслівними формами на *-но, -то вилито, випито, сказано*, зосереджує увагу читача на великій кількості «безіменних» виконавців дій. У контексті проілюстровано беззастережну довіру між випадковими знайомими. Анафора та синтаксичний паралелізм у цьому риторичному ствердженні сприяють реалізації *експресивної* функції, оскільки виражають почуття та роздуми автора.

Повний анафоричний повтор, виражений поєднанням неозначеного займенникового прислівника *якось* з умовним сполучником *якби*, вказівним займенником *це* та з часткою *хоч* у реченні *Якби це хоч якось допомогло у звільненні хлопців, за яких ми б'ємося... Якби це хоч якось розтопило серця тих, в кого ключі від в'язниць заручників...* (Голос України, 10.08.2016, с. 2.) посилює зміст висловлення. Виконанню *посилувальної* функції сприяє також паралелізм синтаксичних конструкцій.

Посилувальну функцію виконує й ампліфікований синонімічний анафоричний повтор, виражений прислівником *гірко* та синонімічними прислівниками *дуже* і *невимовно* в надфразній єдності *Дуже гірко, що у XXI столітті ми стали свідками нової бойні в Європі. Невимовно гірко, що підлий, мерзенний провокатор і агресор – моя власна держава [Росія]* (Голос України, 08.02.2017, с. 5).

Повний анафоричний повтор головної предикативної частини складнопідрядних речень *Ми казали, якщо не буде вакцинації, будуть спалахи захворювань. Ми казали, що кір буде, швидше за все, у 2017 – 2018 роках* (Правди сила, 24.01.2018, с. 4) виконує *акцентуаційну* функцію. Автор наголошує, що всі були попереджені, але проігнорували.

Нерідко в мові сучасних українських газет натрапляємо на поєднання в одному контексті кількох видів повтору, кожен із яких функціонально значущий. Пор: *Я слухала і мовчала. Я затерпла, я не могла сказати ні слова, просто заціпеніла* (Україна молода, 30.08.2016, с. 12). Як бачимо, висловлення містить одразу три види повторів: повну займенникову анафору *я*, посилувальний повтор *мовчала, не могла сказати ні слова* та синонімічний – *затерпла, заціпеніла*. Цими засобами автор передає емоційний стан мовця. За допомогою ампліфікації *мовчала, не могла сказати ні слова, затерпла, заціпеніла* створюють ефект шоку та безвиході.

Активним є і повний анафоричний повтор головної предикативної частини складнопідрядних речень, виражений безособовим дієсловом, напр.: *Зрозуміло, що цей фільтр не може бути ідеальним. Зрозуміло, що суспільство не зможе перебрати стару міліцію і набрати з неї ідеальних поліцейських* (Дзеркало тижня, 17-23.09.2016, с. 3). У такий спосіб створюють ефект беззаперечної констатації факту і зреалізують *стверджувальну* прагматилістичну функцію.

Останнім часом у мові газет активізувалося використання речень із повторами, які виконують *декларативну* функцію, напр.: *Сьогодні більше, ніж будь-коли, ми засмучені всіма смертями та боєм, які принесла війна. Сьогодні більше, ніж будь-коли, ми прагнемо єдності усіх співвітчизників для того, щоб почати будувати нову Колумбію* (Україна молода, 30.08.2016, с. 6). За допомогою поєднання повного анафоричного повтору, вираженого обставиною з порівняльною конструкцією *сьогодні більше, ніж будь-коли*, займенникового підмета *ми* та синтаксичного паралелізму мовець наголошує на важливості об'єднання всіх громадян заради миру, що нині в Україні найбільш значуще.

Декларативну функцію зрідка може зреалізувати й міні-текст: *Наука добра зобов'язана бути духовною і моральною. Наука добра може знайти велике навіть в пошуках малого. Науці добра не притаманні політичні штампки і ярлики. Наука й наукове мислення добра є найважливішим фундаментом та умовою стабільного розвитку економіки і суспільства* (Голос України, 18.08.2016, с. 4.). Журналіст використовує різні види анафоричного повтору, зокрема повний, виражений словосполученням *наука добра*, парадигматичний *науці добра* та розширений *наука й наукове мислення добра*.

Реалізації декларативної функції також досягають використанням парадигматичних повторів. До прикладу, реченнева ілюстрація *Так робили століттями колонізатори, так роблять нині і їхні сучасники,* – констатував Р. Чубаров (Голос України, 10.08.2016, с. 2) засвідчує, як мовець використовує парадигматичний анафоричний повтор дієслова *робити* у формах минулого й теперішнього часу та прислівника способу дії *так* із прагматичною метою зіставлення дій попередників і сучасників.

В автобіографічних текстах, розміщених на газетних шпальтах, за допомогою анафоричних повторів увиразнюють думки авторів, відтворюють стан їхньої душі на момент мовлення тощо. Напр., у реченні *Тепер мене не дивувало, чому він опинився в «ополченні». Тепер було зрозуміло, чому я марно шукала його в соцмережах. Тепер я знала все* (Дзеркало тижня, 20-26.08.2016, с. 2) увагу зосереджено на повторюваному прислівнику часу *тепер*. При цьому простежується приховане протиставлення з поняттям *раніше*. Потрібна анафора *тепер* разом з ампліфікацією *мене не дивувало, було зрозуміло, я знала все* ілюструє динаміку мисленнєвого процесу. Повтор зреалізовує посилювальну функцію.

Дещо інші роздуми й інше стилістичне призначення має анафоричний повтор у нижчеподаному висловленні, пор.: *Біле знає, що чорнене піддасться навіть тоді, коли день залле своїм світлом кімнату і змусить усе темне поховатися, а потім і зовсім вижене його з усіх закутків. / Чорне знає, що білене злякається ні сутінків, ні повної темряви, коли вона тихо-повільно забере в свої обійми кімнату. / Біле знає, що чорне не втече від шуму дня, і навіть якщо злегка здригнеться від нього, то одразу ж продовжить гру. / Чорне знає, що біле не кинеється навтьоки від нічних тіней, від легкого перешіптування, моторошного рипіння дверей* (Україна молода, 17.08.2016, с. 10). За допомогою анафори, синтаксичного паралелізму і протиставлення журналіст алегорично розмірковує про боротьбу світла й темряви. Анафора в цьому контексті поширена,

виражена головною предикативною частиною та початком підрядної означальної частини складного речення *Біле знає, що чорне не / Чорне знає, що біле не*. Ефекту протиставлення досягають за допомогою антонімічної пари субстантивованих прикметників *біле – чорне*. Також спостерігаємо фразеологічний повтор *не втече – не кине́ться навтьоки*. Присудок першої підрядної частини кожного речення містить заперечення, що також поглиблює *стверджувальну* функцію цього висловлення.

Стверджувальна прагмастилістична функція зrealізована в контексті *Закономірна війна, чи випадкова? Закономірна* (Голос України, 23.08.2016, с. 5). Використовуючи повний анафоричний повтор прикметника *закономірна*, журналіст спочатку у формі риторичного питання, потім – ствердження, спонукає реципієнтів до роздумів.

Взаємодія антонімічної анафори, вираженої головними предикативними частинами складнопідрядних речень *Росія не може бути успішною країною і Росія стане успішною країною* з паралелізмом синтаксичних конструкцій у надфразній єдності *Росія не може бути успішною країною, поки гроші її платників податків розтрачуються на зрадництво, підлості, вбивства, неправду, підкуп, шантаж по всьому світу. Росія стане успішною країною, коли знищить усіх спадкоємців НКВС у собі* (Голос України, 10.08.2016, с. 7.) сприяє реалізації *терапевтичної* функції. Публіцист висловлює своє бачення політичної ситуації в Росії та визначає умову її розвитку.

Так само у висловленні *Ми не заслуговуємо прощення, тому я не можу сказати «пробачте», я можу сказати «мені безмежно шкода! ... А ми заслужи́мо прощення тільки через щире каяття»* (Голос України, 08.02.2017, с. 5) антонімічна парадигматична анафора *Ми не заслуговуємо прощення, А ми заслужи́мо прощення* теж виконує терапевтичну функцію. Автор висловлює умову, дотримуючись якої можливо заслужити прощення.

Досить часто журналісти вдаються до незвичної побудови контекстів, до поєднань різних видів повторів, з тим щоб не лише констатувати факт, стверджуючи щось, а й оцінити ситуацію, висловити власний погляд на зображуване. Пор.: у контексті *Хлопці лежать у землі, а ті, хто їх фактично послав на смерть, досі не відповіли. Так само, як не відповіли за збитий ІЛ над Луганським аеропортом у ніч на 14 червня 2014 року. Так само, як не відповіли за багату інших трагедій* (Україна молода, 30.08.2016, с. 2) використано повний анафоричний повтор фраз *так само, як не відповіли*, який виконує *декларативну* й *оцінну* функції. Окрім констатації факту безвідповідальності за злочини війни, автор змушує читачів замислитися над цією проблемою й дає негативну оцінку діям винуватців трагедій.

Повний анафоричний повтор підметів у безсполучниковому реченні, виражених іменником *майдан*, у контексті *Майдан – у нас уже не площа, Майдан – це подія...* (Голос України, 08.02.2017, с. 5) виконує *акцентуаційну* функцію. Журналіст зосереджує увагу читача на тому, що в народній свідомості поняття Майдану змінилося.

Зрідка в сучасній періодичній пресі трапляються різні види повторів, спрямовані на досягнення комічного ефекту. Пор: *На сніданок і цього*

свята, і не лише в цей день, і навіть не лише на сніданок, розійдуться на «ура» вареники з яблуками і корицею з медом (Україна молода, 17.08.2016, с. 14). *Я думаю, що він говорить те, що думає. Я думаю, що це — стиль і манера його життя, і в цьому, можливо, він бачить велику оригінальність* (Україна молода, 17.08.2016, с. 5).

Отже, анафоричний повтор є потужним засобом семантичної зв'язності тексту в мові сучасної української преси. У досліджуваних текстах найчастіше використовується повний анафоричний повтор, рідше – ампліфікований, парадигматичний та антонімічний, зрідка – розширений і фразеологічний. Спостерігаємо тенденцію поєднання анафори з синтаксичним паралелізмом, що зосереджує увагу читача на певній проблемі. Здебільшого анафоричні повтори в текстах періодичної преси виконують декларативну й посилувальну функції, за допомогою яких журналісти здійснюють вплив на формування поведінки, поглядів та суспільної свідомості читачів.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні інших видів лексико-синтаксичного повтору та їхніх прагмастилістичних функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бекетова О. В.** Структурно-семантичні та функціональні особливості фігур повтору в аргументативних текстах (на матеріалі німецької мови): дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київський держ. лінгвістичний ун-т. К., 1998. 164 с. 2. **Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г.** Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. [за ред. С. Я. Єрмоленко]. К.: Либідь, 2001. 223 с. 3. **Жук Т. В.** Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок): дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Ніжинський держ. педагогічний ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 2004. 201 с. 4. **Завальнюк І. Я.** Оновлена стилістична конотативність складносурядних речень в українському газетному мовленні початку ХХІ ст. *Науковий часопис Національного педагогічного ун-ту ім. М.П.Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць [відп. ред. М. Я. Плющ]. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 5. С. 200–206. 5. **Івкова Н.** Структурно-семантичні різновиди лексичного повтору в публіцистичному тексті. *Вісник Львівського ун-ту. Серія: Філологія*. Вип. 34. Ч. II. С. 284–290. 6. **Мелкумова Т. В.** Комунікативно-прагматичні функції виражальних засобів синтаксису (на матеріалі інформаційних та публіцистичних текстів): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Криворізь. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2011. 237 с.

Горобець Інна Володимирівна – аспірант кафедри української мови, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна.

Tel.: +38-073-134-81-62

E-mail: innahorobets@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1748-936X>

Horobets Inna Volodymyrivna – Postgraduate at the Department of Ukrainian Language, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, Ostrozhkoho Str, 32, Vinnytsia, Ukraine.